

El viure d'Alfons el Vell, duc de Gandia (1332-1412)

Jaume Castillo Sainz

Després de l'any de l'aniversari de la seua mort, i d'una sèrie d'actes commemoratius i divulgatius que volien apropar el públic a un personatge molt desconegut, mirarem de fer una darrera aportació per tal que Alfons d'Aragó, primer duc de Gandia, recupere l'espai que a la memòria col·lectiva dels saforencs hauria de tenir. Aquest article voldria ser una síntesi senzilla del viure d'aquest personatge que fou un dels homes més influents i importants a la península Ibèrica en la segona meitat del segle XIV i que, indubtablement, posà el nom de Gandia en un lloc destacat de la història de la Corona d'Aragó.

Alfons d'Aragó i Foix, conegut com Alfons el Vell, nasqué probablement a València al voltant del 1332, fou fill de Pere de Ribagorça i Joana de Foix, i nét de Jaume II, rei de la Corona d'Aragó. Al llarg del seu viure serà nebot, cosí i oncle dels successius monarques aragonesos, la qual cosa el situava en el cercle més proper del poder reial, allí on es prenién les decisions que determinaven el viure d'un estat i dels seus ciutadans. Fins i tot arribà a ser candidat a ocupar el tron arran de la mort sense descendència del seu nebot Martí l'Humà, que desencadenà un conflicte successori que es resolldria al Compromís de Casp, el 1412.

Patrimoni i posició social

La seua procedència familiar determinà doncs una situació privilegiada al si de la societat catalanoaragonesa medieval, però serà la seua personalitat, la seua ambició i el seu viure el que farà traure el màxim fruit d'aquesta posició. La consolidació en allò més alt del poder començà el 1355, any en el qual es casà amb Violant d'Arenós. Fou sens dubte un matrimoni ideal per a un jove feudal que desitjava glòria i poder, per tal com la seua esposa era filla única, i hereua d'un senyoriu, la baronia d'Arenós. No era gens habitual trobar joves hereves dins de la noblesa. Normalment les donzelles de l'aristocràcia acudien al matrimoni amb un dot més o menys suculent en diners. La baronia anava a ser una de les primeres peces del patrimoni d'Alfons el Vell, juntament amb les donacions fetes pel seu pare, Pere de Ribagorça, en el moment en què aquest decidí retirar-se de la vida activa i convertir-se en franciscà. Després d'algunes modificacions, el patrimoni rebut del pare quedà constituït pel comtat de Ribagorça, el senyoriu de Gandia i el comtat de Dénia. Un Alfons ben casat i amb un patrimoni més que suficient per viure com un gran feudal estava, sent encara un jove i enèrgic cavaller, al front d'una casa senyorial rica i amb prestigi: la posició que qualsevol gran noble de l'Europa medieval hagués desitjat.

Aquest patrimoni i la proximitat als centres de poder li donaven a Alfons una gran preeminència. Ara bé, la seua eficàcia en el servei i la fidelitat al rei Pere IV el Cerimoniós durant la Guerra de Castella tindrà com a conseqüència l'obtenció d'un altre senyoriu a València, el d'Aiora, l'any 1364. La potència econòmica d'aquest conjunt de possessions, però, es veié multiplicada amb la darrera concessió que havia d'aconseguir Alfons, en aquesta ocasió del seu amic, el pretendent castellà al tron Enric de Trastàmara. El 1366 aquest li donà l'immens marquesat de Villena, al si del Regne de Castella, a canvi del suport d'Alfons en la guerra entre Enric i Pere el Cruel per la corona castellana. Alfons arredonia no només un patrimoni immens, sinó un extraordinari conjunt de possessions situades estratègicament a ambdós costats de la frontera entre les corones de Castella i Aragó.

La família

La unitat familiar fundada entre Alfons d'Aragó i Violant d'Arenós té una estructura molt típica dins de l'alta noblesa europea de les darreries dels temps medievals. En primer lloc el matrimoni està format per un jove noble, casat al voltant dels vint-i-quatre anys, i una esposa molt jove, gairebé deu anys més jove. En segon lloc el nombre de fills és molt elevat. Sabem amb certesa de l'existència de vuit, tot i que podria haver-ne algun més. Dos dels fills moriren albats, és a dir, poc després de nàixer, Joan i Blanca. Un altre, Jaume, morí sent un infant d'uns nou anys, en un accident mentre jugava amb fletxes. La resta, tres dones i dos homes arribaren a edat adulta. Dues de les dones, Joana i Leonor, es casaren amb sengles membres de l'alta noblesa catalana, Joan Ramon Folc de Cardona i Jaume de Prades, i la tercera, Violant, professà com a clarissa i arribaria a ser abadesa del monestir de Santa Isabel i Santa Clara de València. Els barons, Alfons i Pere, tingueren un viure més accidentat. El dos foren ostatges com a garantia de pagament del rescat del seu pare, com comentarem més endavant; Pere un any i Alfons per un període molt més llarg, vint anys. Pere es casà amb Joana de Trastàmara, filla natural del rei de Castella, Enric II, i després de tindre tres fills, moriria, encara molt jove, a la batalla d'Aljubarrota, el 1385. Pel que fa a Alfons, conegut com el Jove, no sabem amb certesa si era el primogènit o si ho esdevingué després de la mort d'algun dels seus germans. Una vegada alliberat del llarg captiveri es negà a casar-se amb l'altra filla natural d'Enric II, enllaç compromés pel seu pare, perquè havia negociat el seu propi matrimoni amb la infanta Maria de Navarra. D'aquest enllaç no naixeria cap hereu, i tampoc d'un segon amb Aldonça Vilarig, per la qual cosa la nissaga inaugurada per Alfons d'Aragó s'exhaurí amb el seu fill i hereu.

En les complexes i de vegades turbulentes relacions familiars desenvolupades a la llar del primer duc de Gandia tindran una gran importància també altres personatges secundaris, com ara els néts d'Alfons el Vell, Hug de Cardona, fill de Joana, que esdevindrà un dels nobles amb més poder i influència a

la nostra comarca a les primeries del segle xv; Galvany de Villena, bastard del seu fill Pere tutoritzat per Alfons; o l'estranyíssim personatge Enric de Villena, fill de Pere i pare natural de la religiosa i reconeguda escriptora sor Isabel de Villena.

La guerra, l'empresonament i el rescat

La guerra fou una part essencial del viure i del quefer d'Alfons el Vell, com es propi d'un cavaller en la societat medieval. En la guerra dels dos Peres, entre Castella i Aragó, Alfons estigué al càrrec de la defensa del sud del Regne de València, i també participà encapçalant la resistència de la capital davant els atacs castellans. Al llarg de tot el conflicte Alfons alternarà la participació en batalles i escaramusses amb tasques d'organització, inspecció d'instal·lacions defensives i finançament de les tropes, i també en relacions diplomàtiques amb possibles aliats o participant en la signatura d'acords o treves. Alfons estigué present en tots i cadascun dels fets importants del conflicte: la pau de Deza-Terrer, la batalla de les Alcubles, el setge de Sagunt, la defensa de València... Però Alfons patí també els efectes destructius de la guerra, com ara el saqueig i abandonament de la nostra comarca i, especialment, de la vila de Gandia, al voltant del 1364-65, la qual cosa afectà directament les seues rendes i el seu poder efectiu. Però la donació del senyoriu d'Aiora i el fet que travara amistat amb l'infant castellà Enric de Trastàmara, aliat dels aragonesos pels seus interessos sobre la Corona de Castella, compensaran amb escreix els greus efectes del conflicte.

Almenys així ho semblava fins el 3 d'abril de 1367, data de la desastrosa batalla de Nájera. Els historiadors actuals mirem de donar als fets concrets la seua importància relativa. Però de vegades cal reconèixer que un gir del destí ocasionat per un malaurat esdeveniment pot condicionar el viure d'un personatge. La batalla de Nájera fou un episodi de la guerra esmentada adés que enfrontà als dos pretendents de la Corona de Castella, Pere el Cruel i Enric de Trastàmara. El primer comptava amb el suport dels anglesos, amb els

seus temibles arquers dirigits pel Príncep Negre; el segon tenia al seu costat als francesos de les Companyies Blanques, al cap del quals hi era el gran Bernat Du Guesclin, i a un grapat de nobles aragonesos units a Enric per lligams d'amistat i de fidelitat, entre ells Alfons d'Aragó. La batalla fou una derrota completa i terrible per al bàndol d'Enric i com a conseqüència alguns dels nobles del seu seguici foren fets presoners. Alfons el Vell fou un d'ells i el seu alliberament fou taxat en una quantitat exorbitant, 150.000 dobles castellanes, més del que podia obtenir Alfons de tots els seus senyorijs en cinc anys.

Ni tan sols un gran senyor feudal com ell podia pagar aqueixa quantitat. Ni tan sols comptant amb el marquesat de Villena, que, com déiem adés, havia estat el generós pagament fet el 1366 per Enric al seu amic i aliat. Cinc anys de la seua vida passà Alfons en mans dels seus captors, i per tal d'aconseguir la seua llibertat hagué de deixar a almenys dos dels seus fills com a ostatges: Pere, que estigué gairebé un any captiu, i Alfons, que passà al voltant de vint llargs anys retintut a Anglaterra, el sud de França i Navarra com a garantia del pagament del rescat¹. Per què tant de temps? Almenys per dues raons: pels enganys i incompliments dels nombrosos intermediaris en l'alliberament, i perquè Alfons el Vell, com bon feudal, posà per davant els interessos del llinatge abans que la posició del seu fill i hereu. Això tindria conseqüències. Quan Alfons el Jove fou alliberat el 1392, pràcticament amb trenta anys, i després d'uns vint anys lluny de la seua família, l'enfrontament amb el pare no tardà en produir-se. No tant perquè Alfons no hagués fet tot el possible per alliberar-lo –hi ha constància de nombrosíssimes gestions–, sinó perquè el fill, una vegada lliure i prop dels trenta anys, no estava disposat a assumir totes les decisions del pare. Aquest enfrontament mai no es resoldria, tindria episodis violents i en ocasions patètics, molts intents de reconduir-lo, fins i tot amb la intermediació reial, però a la fi seria una de las causes de l'amarg acabament dels dies d'Alfons el Vell.

1. Alguna font parla fins i tot d'un tercer fill deixat com a garantia de pagament, Jaume, que a més a més hauria mort mentre esperava el seu alliberament en un accident amb una fletxa. No estic segur que això siga una informació fidedigna, atés que molts testimonis i documents ens parlen del captiveri de Pere i Alfons, però només un testimoni en un judici ens parla del de Jaume.

Podem dir que la batalla de Nájera aturà l'ascens imparable d'Alfons i determinà totalment les seues decisions des d'aleshores. En primer lloc perquè empresonat cinc anys de la seua vida activa –com a polític, noble, terratinent...-, al llarg dels quals la seua esposa Violant d'Arenós, eixint de l'ombra en la qual les dones havien de viure als temps medievals, hagué de prendre les regnes dels afers familiars. En principi ella en solitari, després amb l'extraordinària col·laboració de la mà dreta d'Alfons d'Aragó, Pere March, que també havia estat fet presoner a Nájera, però que pogué ser alliberat molt més ràpidament. Les gestions fetes per Violant d'Arenós i Pere March consistiren en recaptar diners de les senyories d'Alfons, mitjançant imposicions extraordinàries sobre els seus vassalls, cercar suports en la Corona i en l'alta noblesa catalano-aragonesa i, sobretot, una vegada Enric de Trastàmara havia vençut la guerra, demanar del nou rei de Castella tot el seu suport per alliberar a Alfons. Cal dir que totes les portes a les quals tocaren donaren resposta: els camperols de les terres pagaren els tributs, la noblesa feu préstecs o avalà diverses parts del rescat, i el nou rei castellà comprometé el casament de les seues dues filles amb els dos fills d'Alfons i avançà els substanciosos dots per tal que tingués diners comptants amb els quals afrontar els pagaments acordats. El 1372 aconseguí de ser alliberat, a canvi d'una part del rescat i de la garantia, constituïda com deia adés, pels seus dos fills Pere i Alfons, de pagar la resta.

La tornada a la llar. La Gandia d'Alfons el Vell

Una vegada alliberat, Alfons el Vell tenia una dura tasca per davant. Sis anys després d'haver rebut el Marquesat de Villena, encara no havia pogut prendre-hi possessió. La resta de les seues terres, tot i haver sigut administrades per la seua esposa i pel seu procurador Pere March, requerien la seua presència, per tal de normalitzar les relacions trencades temporalment. Recordem que algunes possessions, com les de Dénia o Gandia havien sofert greument les conseqüències de la guerra amb Castella i, necessitaven reparacions en les

seues infraestructures defensives i en la resta dels edificis enfonsats o danyats. Després del parèntesi forçat per la guerra, Alfons havia d'agafar de nou el pols de les seues escomeses com a feudal, com a membre de la família reial i com amic de confiança i conseller del nou rei de Castella. Probablement la dècada dels setanta i els primers anys dels vuitanta del segle XIV fou el període en el qual Alfons el Vell dedicà més temps a la seua participació en la política castellana i a la gestió de les seues terres del marquesat. Primer al servei d'Enric II i després del seu fill Joan I, que a més a més es casaria amb Leonor d'Aragó, filla de Pere el Cerimoniós i, per tant, neboda d'Alfons. Tot i la mort del seu amic Enric II el 1379, la seua posició no es veié afectada amb el seu successor Joan I el qual, el 1382, creà per a Alfons un càrrec nou, de gran poder i prestigi: conestable de Castella.

La segona meitat dels anys vuitanta suposaran l'abandonament progressiu de la seua prestigiosa posició a Castella i la tornada a la llar saforenc. Això es produí per diverses raons. En primer lloc, la mort el 1385 a la batalla d'Aljubarrota, del seu fill Pere, que havia estat cridat a ser l'hereu del patrimoni familiar a Castella i que s'havia casat amb una filla d'Enric II, fou un dur colp per a Alfons; i, per altra banda, la mort accidental del seu darrer protector, Joan I, el 1390, el deixà sense forces ni suports per tal de defensar els seus interessos. Cridat a Castella per participar al consell de regència del fill de Joan, Alfons no hi acudí, la qual cosa nodrí els remors que l'acusaven de traïció, i donà arguments a aquells que veien amb malfiança la seua presència a la cort castellana i el seu enorme poder territorial. Tot i que lluità aferrissadament fins a l'últim moment, el 1395 Alfons perdé el marquesat de Villena, tant per les conspiracions polítiques esmentades, com per la seua incapacitat per a tornar els diners deguts dels dots de les filles d'Enric II.

El fet que els afers castellans restaren en segon pla afavoriren la decisió d'Alfons de convertir Gandia en la seu central dels seus dominis, tot i que ja des de la tornada del captiveri Alfons parlava del palau de Gandia com el seu «alberg major». En un període relativament curt de temps Alfons donarà una empenta notable a la ciutat i a la comarca. Hi ha tres fites fonamentals en

el procés de millora i ennobliment de la vila de Gandia i de la seua comarca: el monestir de Sant Jeroni de Cotalba, l'església de Santa Maria de Gandia (la Seu) i el palau. Tres edificis que havien de convertir Gandia, i el seu terme d'aleshores, en seua digna d'una senyoria d'un membre de la família reial.

Sant Jeroni és l'obra personal d'Alfons el Vell, la seua fundació. És el monestir que tot gran noble havia de tenir sota la seua protecció. Sant Jeroni estava pensat també com a mausoleu de la família: allí era on Alfons el Vell tenia previst ésser soterrat, amb la certesa que els monjos, vinguts des del cap de Sant Antoni de Xàbia on vivien com eremites, tindrien l'adequada cura de les seues ànimes. Tot i que finalment Alfons el Vell no fou soterrat a Cotalba, la seua esposa sí que ho fou, i també alguns dels seus fills, com ara Joan i Blanca. Des que el 1388 els monjos arribaren a Cotalba, Alfons el Vell es feu càrrec de totes les despeses necessàries per a la seua instal·lació i per a la seua subsistència.

El segon gran projecte d'Alfons fou la construcció d'una església per a Gandia que estigués a l'alçada del poder del seu senyor. Indubtablement hi hagué una església de Santa Maria anterior a la que construí el mestre *pedrapiquer* Joan Franc i decoraren els germans Joan i Pere Llobet, *mestres de fer imatges*, i altres artistes de les darreries del segle XIV a expenses d'Alfons el Vell. Però el nou projecte mirava d'aixecar una església més ampla, adaptada als gustos del moment. Per tal d'aconseguir espai suficient en el qual construir i per eixamplar també la plaça que hi era davant, Alfons ordenà l'adquisició de cases frontereres amb l'església. Alfons el Jove i, posteriorment els ducs Borja, acabarien l'obra encetada pel primer duc, tot respectant les línies mestres del projecte.

El palau ducal de Gandia és la tercera peça clau d'aquest pla. Les actuacions del primer duc de Gandia sobre el seu palau gandià són molt més difícils de rastrejar, perquè han restat profundament transformades pels posteriors ducs i pel pas del temps. Sabem que Alfons feu ampliacions del palau i del carrer que hi havia al davant mitjançant l'adquisició de cases, que construí la capella de Sant Miquel i altres estances, i que al seu temps hi eren ja: el Portal

Major, el Pati d'Armes i algunes de les cambres més importats del palau com el Saló d'Armes o la Cambra Verda, però el seu aspecte hagué de ser molt diferent a l'actual.

No foren aquestes les úniques iniciatives d'Alfons d'Aragó al nostre entorn: reconstrucció de castells, obres de millora en les infraestructures de regadiu, construcció de molins i d'altres edificis de caire econòmic, erecció de ponts, construcció d'un palau per al seu esbargiment al Real... Alfons el Vell transformà Gandia i la comarca, abans fins i tot que es convertira definitivament en la joia de les seues possessions quan el seu nebot Martí l'Humà li atorgà el títol de duc de Gandia, el 1399. Era el colofó a un gran viure, tot i que ho aconseguí quan tot començava a ensorrar-se.

L'empremta d'Alfons va molt més enllà dels edificis o els canvis urbanístics. La vitalitat de la seua cort a Gandia es manifesta també en la cultura. L'esplendor literària viscuda a la Safor del segle xv, amb Ausiàs March o Joan Martorell, mai no podria haver-se donat sense l'ambient d'erudició creat al voltant d'Alfons el Vell. Pere March, pare d'Ausiàs i estimable poeta, fou l'home de confiança del duc. A ell li dedicà una de les seues obres més importants, *L'Arnés del Cavaller*, i també, amb to dolgut, el seu poema titulat *Lo compte final*, mitjançant el qual exposava el seu neguit pel fet d'haver estat arraconat en els darrers anys del seu viure per una nova generació d'oficials al servei d'Alfons. També són coneguts els contactes establerts pel primer duc amb Francesc Eiximenis i amb Antoni Canals. El llibre d'aquest darrer autor titulat *Scipiò e Aníbal*, fou dedicat a Alfons el Vell. Molt més documentada està la seua relació amb Eiximenis, un dels moralistes que millor reflectiren als seus escrits la societat valenciana de les darreries del segle xiv. El franciscà dedicà el seu *Dotzè del Cristià* a Alfons el Vell, que havia estat el patrocinador de la seua elaboració. El més important no és tant la relació establerta per Alfons amb els esmentats autors, sinó l'existència d'un clima apropiat per al desenvolupament d'inquietuds literàries i intel·lectuals a la seua cort de Gandia, la qual cosa tindrà com a resultat l'aparició d'escriptors com els al·ludits Ausiàs March, Joan Martorell o Joan Roís de Corella, que assenya-

len la Safor i, concretament Gandia, com un veritable centre intel·lectual a la València del segle xv.

L'amarg crepuscle

El 1392 Alfons el Jove era alliberat del seu llarg captiveri. Tots n'estaven satisfets i Alfons el Vell ho celebrà com una victòria i nomenà el seu fill comte de Dénia. Potser pensava que els seus problemes a Castella, el malson de Nájera o la mort de Pere, eren ja cosa del passat i que, juntament amb el seu fill, podria acabar el seu ambiciós projecte familiar. Però des de ben aviat tot començà a espatllar-se. Alfons el Jove no era ja un fill innocent i mal·leable, disposat a acceptar tot el que el pare digués. S'havia educat en un altra llar, no havia respirat l'ambient de la cort del pare, ni havia rebut pels cinc sentits els costums de la seua nissaga. El conflicte entre pare i fill té una doble arrel econòmica i familiar. En primer lloc, Alfons el Jove havia fet moltes despeses al llarg del seu captiveri –i ho faria també una vegada alliberat–, i un munt de deutors demanaven a son pare que els en donara resposta. En segon lloc, el Jove s'havia promés en matrimoni amb Maria, infanta de Navarra, pel seu compte, sense la intervenció del pare, cosa totalment fora d'allò comú; més encara considerant que Alfons el Vell havia aparaulat anys enrere el seu matrimoni amb una de les filles naturals d'Enric II, i que, posteriorment, signaria un segon compromís que també es negà a acceptar. No era només la humiliació pública que suposava per a l'orgullós pare la negativa del fill, era una qüestió també econòmica, perquè el dot ja l'havia cobrat Alfons el Vell, i l'havia invertit, entre d'altres despeses, en el pagament del rescat: ara hauria de tornar uns diners amb els quals no comptava.

Un pare massa orgullós? Un fill molt desconsiderat? No ho sabem. Els fets que coneguem ens parlen d'un Alfons el Jove que mirava d'aconseguir la seua independència personal i econòmica, el seu lloc al món, amb els seus amics i fidels, i que no estava disposat a perdre més temps del seu viure. I també d'un Alfons el Vell que pensava sempre en termes de llinatge, que considerava que la seua missió era dirigir els afers familiars sense cedir espais al fill i assegurar

el futur de la seua nissaga. Però ambdues lògiques eren incompatibles, i potser també, les dues personalitats, així doncs entropessaren i això donà lloc a un enfrontament terrible des del punt de vista moral i per al prestigi de la família. Els episodis concrets del conflicte són diversos: el fill demana diners per a les seues despeses, el pare se'ls nega, el fill cobra pel seu compte rendes de les terres familiars sense el vist i plau patern, el pare redacta decrets que prohibeixen al seu fill entrar en les seues possessions; el fill entra de forma secreta o ocupa llocs de la senyoria paterna; el pare el foragita de males maneres o per les armes... Tots miraren d'atenuar-ne la tibantor, fins i tot el rei Martí l'Humà. En abril de 1403 se signà un acord entre ambdós personatges², amb unes clàusules molt clares: assignació econòmica del fill, limitacions del poder d'aquest en les senyories familiars, compromisos respecte a les *inadequades* amistats del Jove... Potser fou la darrera temptativa per a resoldre las diferències pacíficament, però de seguida alguna de les parts –o potser les dos– ho deixaren de complir.

Res més terrible per a la mentalitat d'un personatge com Alfons, educat en la idea que el sentit del seu viure era llegar als seus descendents un patrimoni, un títol i el prestigi d'un cognom, que trobar-se en aquesta situació. Evidència del seu remordiment és l'esmicolament de les seues possessions amb donacions de part de les seues senyories a diversos personatges, entre els quals cal destacar els seus néts Galvany de Villena i, especialment, Hug de Cardona. I encara més radical és la darrera decisió, pròpia d'un home absolutament decebut: el desheretament d'Alfons el Jove en favor del rei.

Hi ha alguna cosa pitjor? Potser sí. Com a colofó d'aquestos tempestuosos temps Alfons el Vell s'assabentà, després de la mort de la seua esposa, al maig de 1411, que aquesta li havia sigut infidel amb un dels seus servents més propers, Joan de Lluna, un d'aquells arribistes dels que renegava Pere March al seu poema. No hi havia lloc per al dubte: Violant d'Arenós deixava al seu testament allò que havia aportat com a dot, la baronia d'Arenós, al seu amant,

2. Document reproduït en aquest mateix número.

tot desheretant el seu espòs i el seu fill. L'afonament del gran Alfons el Vell, de l'orgullós i brillant duc de Gandia, degué ser definitiu. Alguns testimonis diuen que la seua mort, al març de 1412, va ser simplement el certificat físic de quelcom que ja havia passat uns mesos enrere.

En mig de tota aquesta negror en els darrers anys d'Alfons el Vell hi ha una llum molt fugaç, que ràpidament s'esvairà, però que per un curt termini segurament el feu reviure, tot i les seues malalties, els seus maldecaps i la seua vellesa. El 1410 moria Martí l'Humà sense descendència. Alfons el Vell fou el primer dels candidats en presentar les seues al·legacions, i des del punt de vista legal era potser el candidat amb més legitimitat per a fer-se amb la corona. Però les seues possibilitats restaran en no res en molt poc de temps: el seu prestigi no era el que havia estat, en bona mesura pels problemes amb el fill; en segon lloc era un home molt vell, a punt d'arribar als vuitanta anys, amb diverses malalties i mancat de l'empenta i la força que tingué en altres temps; en tercer lloc, era incapaç de moure's per tota la Corona per defensar els seus drets, ni de reunir un exèrcit poderós amb el qual donar suport a les seues pretensions. El temps anava en contra seua. La decisió sobre la successió es dilatà i Alfons morí abans que es prenguera una determinació al Compromís de Casp, el 1412.

* * *

Amarg final per al qui ho tingué gairebé tot a les seues mans. Això, però, no ha d'amagar que Alfons fou un dels personatges més influents i poderosos del seu temps, que estigué sempre molt a prop del poder i dels que el detenien, que prengué part en tots els afers importants de la Corona d'Aragó al llarg de més de mig segle, i que el fet que fos senyor de Gandia suposà una empenta extraordinària per a la nostra ciutat i la nostra comarca.